

УДК 130.2:159

Марія Петрушкевич,

докторка філософських наук,
доцентка, завідувача кафедрою
філософії та культурного менеджменту
Національного університету «Острозька академія»

КОМІЧНЕ ЯК РЕСУРС ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ

Екзистенційні ситуації та виклики в періоди історичних чи соціальних випробувань, конфліктів та воєн не лише вимагають відповідного осмислення та адекватної відповіді, але і є емоційно затратними, як для конкретної людини, так і для народу чи нації. Страх за життя, своє чи близьких людей, відповідальність перед ними, переживання за долю держави, необхідність робити життєво важливі вибори та відповідати за них, усвідомлення абсурдності життя, безвихідності, нескінченності тривог та страждань – усе це вимагає постійної емоційної напруги, може призвести до психологічного виснаження, депресії, апатії, фізичних дискомфортів та недуг. Проте, культура давно пропонує як конструктивні, так і деструктивні способи подолання цих викликів. Один із конструктивних способів, яким під час війни послуговується українська культура, – феномен комічного.

Комічне це категорія естетики, що допомагає осягати та інтерпретувати життєві події. Комічне має різні варіації: гумору, іронії, сатири та сарказму; активно використовується в мистецьких осягненнях дійсності через гротеск, бурлеск та буфонаду. Гумор є творчим способом подолання екзистенційно важких ситуацій. Через такі свої властивості комічне стає одним із універсальних ресурсів для підтримання балансу та

здорового погляду на світ під час екзистенційних викликів війни.

Проте використання сміху та гумору може опиратися на різні смислові площини, що впливає на функції та результати сміхової діяльності. Найперше, комічне та гумор постають вираженням переваги однієї людини/соціальної групи над іншою людиною/соціальною групою. Тут об'єкт сміху сприймається як носій негативних характеристик або зла (так вважав, наприклад, Платон а потім Аристотель), а найвищим досягненням є вміння сміятися над собою. В процесі осмислення воєнних викликів такий спосіб застосування гумору є домінуючим, він допомагає трансформувати відчуття ненависті та злості до ворогів та вбивць у створення комічних та сатиричних їх образів. Наприклад, різні варіації щодо постаті та символізації образу путіна через іронію, сатиру, сарказм, чорний гумор. Також тут можна згадати висміювання обмеженості світогляду пересічних росіян, відсутності критичного мислення, а особливо негнучкості росіян до сприйняття української мови та культури (цілий пласт жартів та мемів про «полуницю, пекельні борошна» та ін.).

Інша смислова площина розуміння сміху орієнтується на теорію невідповідності. Тут сміх є, найперше, інтелектуальною реакцією на те, що здається нелогічним або ненормативним. Переживання комічного викликається тим, що не вписується в норми та загальноприйняті зразки (ідеї запропоновані Джеймсом Бітті, Артуром Шопенгауером та Жаном-Полем Ріхтером). У 20 ст. такий підхід до сміху аналізував Анрі Бергсон. Під час війни сміх стає захисним механізмом суспільства від ексцентричного, антигуманного. Наприклад, для того, щоб хоч трохи зняти травматичність антигуманної, безглуздо жорстокої та дегуманізуючої поведінки російських військових на початку війни виник інтернет-мем про «чмоню» – незграбного, жалюгідного, навіть, безпорадного російського військового з якого складається російська армія, декларована урядом рф як «друга найсильніша армія у світі». Такого чмоню часто порівнюють з українськими воїнами – жертвовими та свідомими, що кинули виклик воєнній машині росії. Саме таке порівняння і викликає сміх.

Третьою площиною є орієнтація на людську фізіологію та психологічні реакції пов'язані з нею. Комічне стає можливим через потребу розрядки і є вираженням збудженої енергії. Такі ідеї розробляли Ентоні Шефтсбері та Герберт Спенсер. А, наприклад, в психоаналітичній концепції Зигмунда Фрейда гумор осмислюється як один із соціально прийнятних способів вивільнення двох базових життєвих стимулів: еротичного та танатичного. Через комічне однаково можуть вивільнятися як життєствердні, так і деструктивні бажання та емоції. Тут образи комічного, як реакція на екзистенційні виклики, найчастіше є надміру сексуалізованими, агресивними. Під час війни однією із найпопулярніших тем сміху стає танатична – зневажання, висміювання смерті допомагає зняти страх перед нею. Наприклад, варіації на тему соняшникового насіння в кишенях окупантів та чорних пластикових пакетів у яких загарбники мають повернутися додому. Танатична тема органічно поєднується із традиційними українськими образами: відьми, що проклинає нападників, або русалки яка заманує у воду. Окремо є ціла тематична лінія, що стосується гумору про Чорнобаївку та інші українські міста та села, що стали своєрідними «могилами» для окупантів.

Таким чином, активація сміхової культури, використання різних складових комічного, проговорювання та висміювання екзистенційних страхів та небезпек під час війни має терапевтичний характер, оздоровлює та підтримує в нормі світогляд українців, є джерелом народної творчості та емоційної консолідації навколо ідеї перемоги.